

A magyar tárgyi szimbólumok megsemmisítése a Délvidéken

Az 1991–2002 közötti időszakban nagyméretű etnikai változások történtek Szerbiában és ezen belül a Vajdaságban. A változásokat még nem lehet teljesen kiértékelni oly módon, hogy összehasonlíjuk a 2002. évi népszámlálásnak az etnikai hovatartozásra és anyanyelvhasználatra vonatkozó adatait az előző, 1991. évi népszámlálás eredményeivel. Pedig ez mutatkozna a legmegbízhatóbb módszernek; de hiányzik az összehasonlítási lehetőség, más támaszpont viszont nem áll a rendelkezésünkre. A 2002. évi népszámlálás módszertana lényegbevágóan különbözik az 1991. évitől.

Mindenekelőtt ki kell emelni, hogy ismeretlen a szerb etnikum beözönlésének valós mérete Szerbia területére a korábbi Jugoszlávia tagköztársaságaiból és kitelepülése Kosovóból. Egy nagyméretű tömeg állandó hullámzó mozgásban van. Legnagyobb része a belgrádi ipari medencében és a Vajdaságban próbál letelepedni. Kisebbit, elenyésző része Közép-Szerbiát választja. Ezzel párhuzamosan most már egy igen komoly méretű és a szerb etnikumot is érintő külső vándormozgalmról is szót kell ejteni. Az 1981-1991 közötti időszakban több mint 140 000 fő emigrált a mai Szerbia területéről. Legnagyobb részük albán, magyar, jugoszláv és kisebb mértékben szerb etnikum volt. Az 1991-2002 közötti időszakban a hivatalos adatok szerint 396 000 fő emigrált a megkurtított Szerbia területéről. Ennek az emigrációnak a jelentős része már érintette a szerb etnikumot is. Amikor nagyméretű és egyidejű bevándorlási és kivándorlási folyamatok történnek azonos területen, nem nyújt elég segítséget az elemzőnek még az sem, hogy aránylag igen fontos adataink vannak a szerb etnikum természetes népmozgalmáról. A probléma az, hogy ismeretlen előttünk, milyen arányban vonatkoznak az őshonos, illetve bevándorolt népességre a születési és halálozási mutatók. Milyen arányú a keveredésük? A két népszámlálás között folyamatos és állandó volt a bevándorló

szerb etnikum szerbiai állampolgársághoz juttatása, s ez zavarja a tisztánlátást e kérdésben.

A szerb etnikum számának csökkenése évi 30 000 fő a természetes népmozgalom csökkenése folytán Szerbiában (Kosovo nélkül). Ám még így is a szerb etnikum aránya a Vajdaságban 56,8 százalékról 65,0 százalékra nőtt, holott a szerbeknél sem volt nagyobb a születési ezrelék, mint a magyaroknál. A születési ezrelék már két évtizede tíz körül mozog. Noha a szerb etnikum esetében a halálozási ezrelék valamivel jobb, és népességük sem annyira elöregedett, mint a magyaroknál, arányuk növekedésében az igazán döntő a hatalmas méretű bevándorlás és az újabbnál újabb hullámú, államilag szervezett betelepítés.

A szerb betelepítések a dél-bácskai, nyugat-bácskai, szerémségi, közép-bánsági és dél-bánsági körzetet érintették legjobban. Mérsékeltabb volt a szerb betelepítés az észak-bácskai és észak-bánsági körzetbe. Viszont e két körzetbe irányították (amit a Szerbiai Helsinki Bizottság is megerősített) a Kosovóból kitelepített százezernyi romát, askalit és goranit, valamint az Európai Unió területére menekült, de Szerbiába visszatelepítésre kényszerített romák (kb. 40 000) egy részét. A romák Vajdaságba való beözönlése folyamatos. Jelentős része roma anyanyelvű, de már szerb nemzetiségűnek vallja magát. A becslések szerint Szabadka község területén számuk máris 10–14 000-re tehető.

A szerb állam részéről megtervezett etnikai engineeringnek és az etnikai viszonyok átrendeződésének keretében külön kell szólni a bácskai oldalon lévő Tisza menti magyar tömb helyzetéről. Bár a bácskai oldalon levő túlnyomórészt magyarlakta Tisza menti községeket (Magyarkanizsát, Zentát és Adát) a miloševići rezsim – fittyet hányva a történelmi hagyományra és a józan észre – stratégiai és állambiztonsági okok miatt közigazgatásilag Észak-Bánsághoz csatolta, a szervezetettebb magyar ellenállás

következtében ide nem történt nagyméretű szerb vagy roma betelepítés. A szerbek ezt a területet stratégiai okokra hivatkozva kérték 1920-ban, és a trianoni döntéssel nekik is jutatták. Mivel a terület jellegét ők maguk is bizonytalanoknak tartották, sem a Jugoszláv Királyság, sem a szocialista Jugoszlávia idejében nem végeztek ezekbe a községekbe nagyobb szerb betelepítést. Ugyanakkor éppen ebből kifolyólag ezt a magyar tömböt 1920–2002 között teljesen kirekesztették minden gazdaságélénkítő szövetségi, köztársasági és tartományi beruházásra szánt póteszközből. Az említett magyar tömb kizárólag önjelére támaszkodva fektetett be az infrastruktúrába, közintézményekbe és köztársasági vállalatokba. A nagy tiszai árvíz idején nem kaptak kárpótlást, holott az 1965. évi nagy dunai árvíz következményeit szövetségi, köztársasági és tartományi alapokból helyreállították.

A szerb etnikum jelentősen megerősítette jelenlétét minden körzetben, a szerb nyelvhatárt szinte mindenütt kiegyenlítette az országhatárral, kivéve a Tisza mentét.

Az 1991. és 2002. évi népszámlálás között a magyarok nemzetiség szerinti száma a Vajdaságban 339 491 főről 290 207 főre csökkent; az összlakosság százalékában 16,9-ről 14,3-ra. Ezen belül az egyes körzetekbe a következőképpen alakult a magyarok száma és aránya:

– az észak-bácskai körzetben 98 914 főről 87 181 főre csökkent (48,2 százalékról 43,6 százalékra); csökkenési index 88,1;

– a nyugat-bácskai körzetben 27 329 főről 21 825 főre csökkent (12,7 százalékról 10,2 százalékra); csökkenési index 79,9;

– a dél-bácskai körzetben 65 777 főről 55 128 főre csökkent (11,9 százalékról 9,3 százalékra); csökkenési index 83,8;

– az észak-bánsági körzetben 89 941 főről 78 551 főre (50,0 százalékról 47,4 százalékra); csökkenési index 87,3;

– a közép-bánsági körzetben 33 971 főről 27 842 főre (15,3 százalékról 13,4 százalékra); csökkenési index 82,0;

– a dél-bánsági körzetben 18 544 főről 15 444 főre (5,6 százalékról 4,9 százalékra); csökkenési index 83,3;

– a szerémségi körzetben 5015 főről 4236 főre

csökkent (1,6 százalékról 1,3 százalékra); csökkenési index 84,5.

A magyarok anyanyelv szerinti számának csökkenése a Vajdaságban kifejezettebb volt, mint a nemzetiségi. A Vajdaságban 1991-ben 344 667-en vallották magukat magyar anyanyelvűnek, 2002-ben pedig 284 205-en (17,1 százalék, illetve 14,0 százalék; csökkenési index 82,5).

Az észak-bácskai körzetben a magyar anyanyelvűek aránya (44,2 százalék) nagyobb volt, mint a magyar nemzetiségűeké (43,6 százalék). Hasonló a helyzet az észak-bánsági körzetben is: anyanyelv szerint 48,1 százalék volt magyar, nemzetiség szerint pedig 47,4 százalék. E két körzetben egyelőre megállapodott a nyelvhatár, a többi körzetben viszont gyengült.

Mint említettem, a két népszámlálás között a Vajdaság össznépességének száma alapján véve nem változott, bár negatív előjelű volt a természetes népmozgalom és nagyméretű a kivándorlás (1991-ben 2 013 889 fő, 2002-ben 2 031 992 fő). Bár nagyságrendben nem változott, összetételében jelentősen kicserélődött a népesség. Az őshonos népesség száma csökkent, a jövevényeké nőtt. A szerbek tovább erősítették etnikai és nyelvi jelenlétüket a Vajdaságban: a számuk 1 143 723 főről 1 321 807 főre nőtt. Ezt a megnőtt etnikai túlsúlyt a kisebbségi etnikumok kárára érték el.

A szerb jövevénynépesség térhódítása, a Tisza mentét kivéve, szinte mindenütt a magyarországi határig terjed. A jövevénynépesség változatlan intenzitással és elemi erővel kiköveteli, kieroszakolja magának (ahol ez nem sikerül politikai eszközökkel, ott ráeroszakolja durvább eszközökkel) a szerb etnikai szimbólumok jelenlétét és használatát mindenütt a Délvidéken, de különösen a magyar etnikai térségben. A jövevény szerb népesség nem fogadja el még azokat a szerb etnikai szimbólumokat sem, amelyeket már Mária Terézia és II. József idején egyszer elfogadott a Magyar Királyság déli részén élő őshonos szerb etnikum. A barokk stílusban megépült templomokat sem érzi magáénak, hanem szükségét látja annak, hogy mindenütt szerbiai (voltaképpen bizánci) stílusban új templomot építsen a meglévő mellé. Az őshonos szerb népesség a XIX. században kialakult szimbólumaival kimutatta, hogy elvárja mássága tiszteletét (bent a templomban), s ezt azzal fogja viszonzni,

hogy elfogadja és alkalmazkodik a kor európai kulturális értékeihez (az épület külső megjelenítésében).

A jövevény szerb etnikum szimbólumaival az etnikai kizárólagosságot és magába fordulást, és a más etnikumokkal szembeni erőszakosságát szimbolizálja. Az etnikai felülrendeltség értékeit hivatottak megjeleníteni a gomba módra szaporodó szerb templomok Vajdaság-szerte. Ebben az esetben azonban nemcsak az etnikumok, de a kultúrák megütközéséről is szó van. A jövevény szerb etnikum szimbólumai urbanocid jellegűek, elutasítanak minden korszerű városrendezési tervet. Falusi, patriarchális kulturális értékeket kínálnak a kulturált és rendezett városi élet értékei helyett.

Figyelmen kívül hagyva a közép-európai kulturális értékekkel áthatott társadalom és multietnikus közösség bármilyen beleszólási lehetőségét, a szerb állam központi hatalmi szervei elrendelték (látszólag „beleegyeztek”) például, hogy Szabadka főterén állítsák fel Fekete Jovan cárnak a magyar határ felé fordított, karddal figyelmeztető szobrát. Az újabbnál újabb falfirkák, az iskolatáblák feliratai a szerb tagozatokon arra figyelmeztetik a nem szerbeket, hogy „Ez itt Szerbia!”, „Öljük meg a magyarokat!”, „Magyarok, kuss Magyarországra!”, stb. – ugyanúgy, ahogy 500 évvel ezelőtt tette a rosszhírű fosztogató és gyilkoló rablóvezér.

Megtagadva a helyi közösség multietnikus jellegét, akarátának megnyilvánulási lehetőségét, a központi szerb állami szervek elrendelték („megengedték”), hogy a szabadkai törvényszéki palota közvetlen bejárata-belépője előtt (úgy, hogy érintő testközelbe legyen), úgy, hogy minden ember érezze, hogy csakis ő az, aki egyeduralmi akarásával vádol, ítéel és büntet – felállították Dušan cár szobrát.

Dušan cár, a legnagyobb szerb uralkodó, kezében a törvénykönyvvel ítéelkezik minden magyar felett is.

Bácskossuthfalván több mint egy évtizede folyik az etnikai erőszak. A jövevény szerbek a Kossuth-szobor és az I. világháborús magyar hősök emlékműve elé (hogy az utcáról eltakarják vele) akarják felépíteni templomukat azzal a indokkal, hogy az utca túlsó oldalán is van már egy templom. Itt még tart az elkeseredett magyar ellenállás az etnikai önkénnyel szemben, Bajmokon, Györgyénben, Újvidék magyar lakta részén azonban és még legalább két tucat magyar és egykori német,

illetve más etnikum által lakott helységben már sikerült megtörni az etnikai kisebbség ellenállását.

Az őshonos szerbség annak köszönhetően, hogy Szabadka évszázadokon keresztül három etnikum kultúrájának találkozási helyén él, a Magyar Királyságon belül nem vonhatta ki magát az ebből adódó kölcsönös kommunikációból. A szerbek Szabadkán, de a többi észak-bácskai és bántási városban is 1918-ig nyelvi nyitottságot tanúsítottak a termelési, üzleti és kereskedelmi életben. Beszélték a környezet nyelvét, és a környezet is beszélte nyelvüket. Sokkal kisebb mértékben, de ez részben magmaradt Szabadkán 1918 után is majdnem 1989-ig. Ettől kezdve a szerb etnikum nyelvi türelmetlenséget mutat nemcsak az állami közigazgatásban, közvállalatokban és közintézményekben, nemcsak a közéletben; a mindennapi élet szintjén is tagadja a nyelvi nyitottságot. Az oktatásból száműzték a környezetnyelv fakultatív tanulásának lehetőségét is. Bár nyíltan nem mondja ki azt, amellyel a két világháború között kínozta az állami nyelvet jól nem ismerő magyar parasztot („Govori dr[av]nim jezikom!”), hallgatólagosan most már a mindennapi élet szintjén, minden társadalmi osztálytól és rétegtől – állami erőszakkal és a társadalom közvéleménye kényszerítő akarásával – elvárja a szerb nyelv tökéletes ismeretét. Megfigyelhető egyébként, hogy milyen érzékenyek és elutasító magatartásúak a szerbek a mindennapi élet szintjén azzal szemben, aki idegen akcentussal beszél nyelvüket. Ezt sohasem hagyják megjegyzés nélkül, egyszersmind ezzel is elutasítva a másságot. Ami más népek számára vonzerőt képez (pl. az USA-ban, Kanadában, Ausztráliában stb. elemi erővel vonzódnak az angolt idegen hangsúllyal beszélő emberekhez – biztosan jövevény –, mert etnikai értékrendjükben úgy tartják, hogy az idegen, a jövevény számukra mindig új hírt, értéket és ismeretet hoz), az a szerb etnikumnál elmarasztalást vált ki és hátrányt jelent.

A magyar kisebbség részéről érkező minden kezdeményezés, amely a környezetnyelv ismerésének hasznosságára utal az ipari és kereskedelmi életben, eddig sikertelen maradt. A szerb magántulajdonban levő vállalatoknak és üzleteknek kiosztott, a bejárati ajtóra vagy kirakatba kitéhető tábla: beszélünk magyarul, németül vagy angolul, szerb ellenállásba és elutasításba ütközött. Szabadkán csak négy vállalat fogadta el a kezdeményezést. Az ilyen kezdeményezés Szabadkától

délebbre sikertelenségre van utalva.

A környezetnyelv szükség szerinti ismeretének elutasítása kárt okoz. Az etnikai közösségek között megbontja az egyensúlyt, kölcsönös viszonyaikat rombolja, a mindennapi életben elviselhetetlenné teszi.

Nemcsak az újonnan épült szerb templomoknak és a szerb nyelv mértéktelen erőszakolásának van szimbólumereje. Jelkép a szerb családi és egyházi ünnepek nemzeti ünnepé emelése: a születés, a haláleset, az esküvő nemzeti zászlóba öltöztetése; a szerb karácsony és újév lövöldözéssel történő megünneplése. Szerb etnikai, tárgyi szimbólumot jelent a fegyver és mutogatása, amire mindig sok alkalom adódik.

A szerb szellemet és eszmeiséget kifejező látható (tárgyi) szimbólumoknak minden településen történő megjelenítése nem lenne teljes, ha egyidejűleg nem társulna hozzá a magyar tárgyi szimbólumok és emlékek megsemmisítése. A magyar vonatkozású műemléképületek, szobrok, festmények, temetők, sírhelyek, kő- és fakeresztek, emlékoszlopok és emléktáblák, kegyhelyek, levéltári és múzeumi anyag folyamatos megsemmisítésében nyilvánul meg az ellenséges magatartás.

A titói korszakban törvény engedélyezte a magyar zászló használatát állami ünnepek alkalmával. Nem tiltották, de nem is szorgalmazták kitűzését a közigazgatási épületeken. Manapság nem lehet tudni, melyiknek: a központi szerb hatalomnak vagy a helyi önkormányzatban erőszakoskodó szerbségnek a kezdeményezésére nem tűzik ki a magyar zászlót. A mindennapi élet szintjén megfélemlítő erejű a szerb gyűlöletbeszéd és önkény, amely elrettenti az embereket az ilyen szándéktól még az állami ünnepek alkalmával is.

Még egyetlen helységnévtáblát sem lehetett megőrizni, ha magyar feliratú volt. A helyreállítás után is újból átfestették, bemocskolták vagy összetörték. Ha akad még közigazgatási épületen vagy közvállalaton lévő olyan cégtábla, amely magyar feliratú is, fennmaradása bizonytalan. A megrongált szimbólumokat ugyan közpénzen állítják helyre (tehát a szerb adófizetőt is érinti), mert most már tartanak a nemzetközi közösség elítélő közvéleményétől (Magyarország panaszleveleire és megkeresésére továbbra sem adnak semmit), de következetesen tartják magukat az előbb „dögöljön meg a szomszéd tehene”, majd mi

utána valahogy megleszünk logikájához. Amikor majd az etnográfusok, muzeológusok, levéltárosok teljesen össze fogják írni az egykor és újabban megsemmisített magyar vonatkozású tárgyi szimbólumokat (mint ahogyan azt már részben elkezdte dr. Csúsó Dezső Szabadka község területén), minden bizonnyal ezrekre menő számot fognak kimutatni. Tartós és alattomos folyamatról van szó. A pusztítás a szerb mindennapi élet részévé vált. Megható az újvidéki magyar katonatemető sorsa. Már tizenöt éve, hogy a szerbek minden évben ledöntik és elhurcolják az újvidéki magyarok által kihelyezett száz emlékkeresztet és emlékművet. Az állhatatos magyar ellenállás eredményeként a következő évben a halottak napjára ismét újakat felállítanak önkéntes adományokból. A magyarok által a kegyhelyekre helyezett kegyelet virágait nem lehet megőrizni egyetlen napig sem: összetapossák, ellopják, meggyalázzák. E rövid tanulmány szerzőjének nincs szándékában a lerombolt és tönkretett tárgyi szimbólumoknak a számbavétele. Minden állítását a két világháború közötti és az 1990 utáni magyar sajtó bőségesen szemlélteti. A titói idők sajtója agyonhallgatta, pedig akkor sem volt kisebb méretű a magyar etnikai szimbólumok megsemmisítése. Voltaképpen az akkori megsemmisítő politika alapozta meg az 1990 utánit. E romboló tevékenység feltárása még várat magára.

A magyarság szellemi és eszmei értékeinek a hatását a szerb kultúrára szinte évtizedeken keresztül hírzárlat jellegűen agyonhallgatták. A magyar etnikai értékek arcátlan elhallgatása, meglopása és kisajátítása e vidék múltjában és történelmében régi keletű, és 1920 óta folyik. A magyar jelenlétet megfosztják magyar szimbólumaitól, agyonhallgatják a magyar közvetítő szerepet a civilizációs javak, találmányok, műszaki megoldások terén, amellyel ez a kisebbség hozzájárul a szerb civilizáció és kultúra gyarapításához.

Az ilyen magatartás természetesen nem múlhat el következmények nélkül. 1918 óta folyamatos a magyarok elvándorlása a Délvidékről. Bizton állítható, hogy 1991–2002 között is nagyszámú magyar emigrált Szerbiából. Ez az, ami még nem látszik az utóbbi népszámlálás kimutatásaiból. Hasonlóképpen valószínűsíthető, hogy Szerbiából 2002–2011 között is legalább 200 000 fő fog emigrálni. Ebben a magyar etnikum az összlakosság számában betöltött arányához képest aránytalanul magasabb számban fog részt venni.